

дические польские источники в собраниях балтийских стран» является итогом организованной Архивом исторических актов в Варшаве и Польским историческим обществом уже шестой конференции из цикла: «Польское письменное наследие в собраниях балтийских стран» под названием «Гербы — роды — исследователи. Гереальдические польские источники в собраниях балтийских стран», которая прошла в Варшаве 28 октября 2014 г. Во второй части находятся тексты, объявленные на конференции «Прусская честь. Происхождение и значение», которая прошла в Варшаве 4 декабря 2015 г. В третьей части («Статьи и изучение») находится пять научных текстов, посвящённых истории новой Речи Посполитой (XVI–XVIII в.). В рецензируемом томе также находится раздел «Источники и материалы», рецензионный и «Отчеты и сообщения».

Sobiesław Szybkowski
(Gdańsk, Instytut Historii Uniwersytetu Gdańskiego)

**B. MAĆKOWIAK, A. MYSZKIER, B. SAFADER, (red. nauk.)
G. TRZASKOWSKA, *POLSKIE KOMPUTERY RODZIŁY SIĘ
W ELWRO WE WROCŁAWIU. ROLA WROCŁAWSKICH
ZAKŁADÓW ELEKTRONICZNYCH ELWRO W ROZWOJU
INFORMATYKI W POLSCE, Wrocław 2017, ss. 105***

Słowa kluczowe: informatyka, Elwro, Wrocław po 1945 r., gospodarka PRL

Wrocławskie Zakłady Elektroniczne ELWRO istniejące we Wrocławiu przy ulicy Aleksandra Ostrowskiego były przez kilka dekad jednym z najważniejszych zakładów produkcyjnych nie tylko Wrocławia, ale i w Polsce. Przez cały okres swego funkcjonowania specjalizowały się w produkcji urządzeń elektronicznych, jak też, co zapewne nie jednemu ówczesnemu 30- i 40-latkowi utkwiło w pamięci, pod koniec lat 80. XX w. rozpoczęły produkcję komputerów osobistych Elwro 800 Junior, tworząc przy tym polską wizytówkę branży informatycznej.

Pomimo iż Zakłady ELWRO bardzo ciepło zapisały się w pamięci i są nostalgicznie wspomniane przez niejednego wrocławianina, to do dnia dzisiejszego badacze zajmujący się historią najnowszą, jak również historią gospodarki, zwłaszcza doby PRL, nie podjęli trudu opisanego rzeczonożego zakładu.

Ową lukę wypełnia powstałe dzięki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie recenzowane opracowanie Archiwum Państwowego we Wrocławiu, Stowarzyszenia na rzecz Promocji Dolnego Śląska oraz Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Aglomeracji Wrocławskiej. Patronat honorowy nad pu-

blikacją objęło Polskie Towarzystwo Informatyczne. Z kolei jej wydawcą jest Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Monografia ukazała się w cyklu wydawniczym „Dolny Śląsk — wczoraj i dziś”.

Już na wstępie pragnę zasygnalizować bardzo interesujące rozwiązanie narracyjne przyjęte na potrzeby powstania omawianej publikacji. Główny „głos” należy do byłych pracowników zakładu, tj. Barbary Maćkowiak, Andrzeja Myszkiera oraz Bogdana Safadera. Jednakże opracowaniem naukowym oraz redakcją książki zajęła się dr Grażyna Trzaskowska, kierownik Oddziału III Archiwum Państwowego we Wrocławiu, autorka licznych publikacji naukowych, w tym monografii dotyczącej wrocławskich cmentarzy wojennych w okresie po drugiej wojnie światowej¹, która wraz z Ivo Łaborewiczem opracowała wybór źródłowy korespondencji archiwistów Michała Wąsowicza i Witolda Suchodolskiego².

Recenzowana publikacja składa się z pięciu rozdziałów, poprzedzonych *Przedmową* Rafała Dutkiewicza, prezydenta Wrocławia, oraz szkicem pt. *Znaczenie ELWRO dla polskiej informatyki*, autorstwa Jerzego Nowaka z Sekcji Historycznej Polskiego Towarzystwa Informatycznego.

Pierwszy rozdział (opracowany wspólnie przez Barbarę Maćkowiak, Andrzeja Myszkiera i Bogdana Safadera) dotyczy pierwszej dekady istnienia zakładu, tj. lat 1959–1969. Co istotne, autorzy rozdziału powołali się na niepublikowane dotychczas źródło, jakim jest opracowanie Ignacego Rutkiewicza pt. „Przerwany lot. Opowieść o początkach polskiej informatyki”, znajdujące się w zbiorach Bogdana Safadera. W ogólnym zarysie przedstawili historię powstania komputerów na świecie oraz pierwsze prace podjęte nad ich skonstruowaniem w Polsce. Następnie, przechodząc już do głównego tematu, przypomnieli okoliczności wydania przez Kiejstutę Żemajtisa, ówczesnego ministra przemysłu ciężkiego, aktu erekcyjnego z 6 lutego 1959 r., wyjaśniając przy tym skrót ELWRO, wywodzący się od Elektroniki Wrocławskiej. Bardzo precyzyjnie i szczegółowo przybliżyli pierwszy schemat organizacyjny zakładu oraz sylwetki pierwszych pracowników. Również ten rozdział przynosi bardzo interesujące wiadomości na temat maszyn cyfrowych ODRA 1001 i ODRA 1002, jak też późniejszych modeli, czyli ODRA 1003 i ODRA 1103. W osobnym punkcie przedstawiono czytelnikom okoliczności podpisania umowy *software* z angielską firmą ICT (ICL) i powstanie maszyny ODRA 1304.

Następny rozdział, pt. *Na fali wzrostu*, charakteryzujący okres lat 1970–1980, jest autorstwa Andrzeja Myszkiera, który przybliżył w nim okoliczności połączenia zakładu z Wrocławskim Przedsiębiorstwem Pomiarów i Automatyki Elektronicznej MERA-ELMAT w 1976 r. Podobnie jak w poprzednim rozdziale, na

¹ G. Trzaskowska, *Cmentarze wojenne we Wrocławiu w latach 1939–2002*, Wrocław 2008.

² *Listy Michała Wąsowicza do Witolda Suchodolskiego i inne źródła archiwalne 1945–1954. Rzecz o archiwach, archiwistach i archiwaliach na Dolnym Śląsku*, oprac. G. Trzaskowska, I. Łaborewicz, Wrocław 2016.

wstępie omówiono schemat organizacyjny zakładu i przedstawiono najważniejszych jego pracowników. Prezentując funkcjonowanie przedsiębiorstwa, Andrzej Myszkier przybliżył ówczesną działalność serwisową i usługową ELWRO. Interesującym punktem w tym rozdziale jest charakterystyka zasad ochrony zdrowia pracowników oraz zaprezentowanie wielu obiektów socjalnych i wypoczynkowych wybudowanych z myślą o pracownikach. Z kolei w odrębnej części rozdziału autor precyzyjnie opisał powstanie tzw. komputerów trzeciej generacji, czyli ODRA 1300, a także linii jednolitego systemu RIAD i komputera R-32. Część rozdziału autor poświęcił takim aspektom działalności przedsiębiorstwa, jak produkcja elektronicznej aparatury kontrolno-pomiarowej, elektronicznej automatyki czy też bardzo popularnych kalkulatorów elektronicznych i artykułów skierowanych do młodszych użytkowników (m.in. gra telewizyjna TVG-10, organy elektroniczne „Elwirka”).

Rozdział trzeci, autorstwa Bogdana Safadera, poświęcony jest okresowi 1981–1989. Autor przybliżył w nim dalsze przekształcenia zakładu, w tym zmianę jego nazwy na Zakłady Elektroniczne „ELWRO”, oraz scharakteryzował międzynarodową działalność przedsiębiorstwa. Przedstawił też wykorzystanie komputerów ODRA 1305 i ODRA 1325 przez wiele przedsiębiorstw i zakładów. Ponadto bardzo skrupulatnie omówił inne artykuły produkowane w tym okresie przez ELWRO, w tym te przeznaczone dla szerszego odbiorcy (kalkulatory czy też wspomniany asortyment dla młodszego odbiorcy). W sposób interesujący scharakteryzował też okoliczności powstania grupy mikrokomputerów, takich jak bardzo popularny ELWRO 800 Junior czy ELWRO 801AT. Rozdział ten uzupełnia tabelaryczne zestawienie obrazujące współpracę zakładu z polskimi i zagranicznymi partnerami w latach 1982–1988.

Czwarty rozdział, również autorstwa Bogdana Safadera, dotyczy najkrótszego okresu, tj. lat 1989–1990, w którym podjęto próbę transformacji zakładu. W tym czasie w ELWRO rozpoczynają się przekształcenia własnościowe, zainicjowane przez rząd Tadeusza Mazowieckiego. Autor rozdziału pokazuje współpracę z zagranicznymi firmami zajmującymi się opracowaniem analiz przedsiębiorstwa (S.G. Warburg & Co. Ltd., KPMG z Londynu). Kolejnym etapem w historii zakładu było jego przekształcenie w spółkę akcyjną, na co wyraziła zgodę Rada Pracownicza Przedsiębiorstwa. Bogdan Safader omówił działania i czynności, w rezultacie których zakład przekształcony został w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa. Osobną częścią tego rozdziału jest zestawienie najważniejszych wydarzeń w działalności ELWRO w latach 1989–1990.

W ostatnim rozdziale (*Ku upadkowi*) Bogdan Safader skupił się na losach zakładu w latach 1991–2000, przedstawiając strukturę organizacyjną przedsiębiorstwa w ostatniej dekadzie jego istnienia oraz jego nieudaną sytuację finansową w 1992 r., a także przekształcenie w jednoosobową spółkę Skarbu

Państwa ZE ELWRO S.A. Autor zwrócił też uwagę na okoliczności sprzedaży Zakładu Wytwórczych Urządzeń Telefonicznych w Warszawie koncernowi *SIEMENS*, który traktując ELWRO jak „niechciane dziecko” — jak to trafnie zauważył B. Safader — nie był zainteresowany rozwojem zakładu, dokonując wyprzedaży jego majątku. Ta część rozdziału została wzbogacona licznymi danymi pokazującymi skład własnościowy spółki, jej pozycję finansową oraz — jak pokazała historia — ostatni katalog jej działalności. Ostatnim punktem w działalności ELWRO była sprzedaż tej spółki przez koncern *SIEMENS* amerykańskiej firmie *TELECT HOLDING Inc.* z Liberty Lale w Waszyngtonie, która zmieniła jej nazwę z Zakładów Elektronicznych ELWRO na *TELECT Polska Spółka Akcyjna*, kończąc w ten sposób 26 maja 2000 r. przeszło 41-letnią historię zakładu.

Wiele interesujących informacji na temat przekształceń własnościowych można znaleźć także w *Zakończeniu*, również autorstwa Bogdana Safadera.

Publikację dopełniają cztery załączniki — pierwszy to kalendarium najważniejszych wydarzeń z życia ELWRO, drugi zawiera zestawienie kadry zarządzającej zakładu, trzeci z kolei podaje liczbowy stan zatrudnienia w ELWRO, a czwarty obejmuje dane statystyczne dotyczące produkcji i eksportu maszyn cyfrowych, analogowych i procesorów przetwarzania produkowanych w ELWRO.

Warto przy tym dodać, że recenzowane opracowanie nie stanowi jedynie zbioru danych i informacji dotyczących wrocławskiego ELWRO. Wzbogacone zostało fotografiami prezentującymi Zakład ELWRO i jego produkty, graficzne przedstawienie logo przedsiębiorstwa i jego modyfikacje w ciągu lat. Interesującym uzupełnieniem tekstu są przedstawione kopie licznych dokumentów, zwłaszcza odnoszące się do końcowej fazy działalności zakładu, jak też fragmenty relacji prasowych.

Osobną uwagę należy poświęcić bazie źródłowej stanowiącej podstawę opracowania recenzowanego tomu. Autorzy i redaktor naukowa korzystali nie tylko z dokumentów Archiwum Państwowego we Wrocławiu i Archiwum Akt Nowych, ale również wykorzystali dokumenty m.in. Społecznego Komitetu Upamiętniania ELWRO oraz, co najistotniejsze, pochodzące ze zbiorów prywatnych i strony internetowej poświęconej działalności zakładu i jego pracowników (<http://www.elwrowcy.pl/>).

Recenzowana publikacja stanowić może niewątpliwie przyczynek do dalszych badań i to o charakterze wielowątkowym, tj. dotyczących nie tylko tego konkretnego zakładu, ale i odnoszących się do historii polskiego przemysłu elektronicznego i informatycznego, czy też związanych z polską gospodarką.

Na zakończenie należy dodać, że z uwagi na zainteresowanie monografią, w lutym 2018 r. ukazało się jej drugie i trzecie wydanie.

Bibliografia

Maćkowiak B., Myszkier A., Safader B., *Polskie komputery rodziły się w ELWRO we Wrocławiu. Rola Wrocławskich Zakładów Elektronicznych ELWRO w rozwoju informatyki w Polsce*, red. nauk. G. Trzaskowska, Wrocław 2017.

Trzaskowska G., *Cmentarze wojenne we Wrocławiu w latach 1939–2002*, Wrocław 2008.

Listy Michała Wąsowicza do Witolda Suchodolskiego i inne źródła archiwalne 1945–1954. Rzecz o archiwach, archiwistach i archiwaliach na Dolnym Śląsku, oprac. G. Trzaskowska, I. Łaborewicz, Wrocław 2016.

Keywords: computer science, Elwro, Wrocław post-1945, economy of the People's Republic of Poland

Mots-clés : informatique, Elwro, Wrocław après 1945, économie de la république populaire de Pologne (PRL)

Ключевые слова: информатика, Elwro, Вроцлав после 1945 г., экономика ПНР

Paweł Fiktus, B. Maćkowiak, A. Myszkier, B. Safader, (eds.) G. Trzaskowska, *Polish Computers Were Born at Elwro in Wrocław. The Role of the Wrocław Electronics Manufacturer Elwro in the Development of Polish Computer Science, Wrocław 2017*, pp. 105. This article is a review of the pioneering work by B. Maćkowiak, A. Myszkier and B. Safader, written under the supervision of G. Trzaskowska, on the ELWRO Wrocław Electronics plant, responsible for producing the first computers in communist Poland. The authors of the article reviewed are former ELWRO employees, and their personal experience and memories are what makes up the publication. As a result, it avoids becoming a chronologically-arranged list of historical facts and instead offers a firsthand testimony regarding the leading Polish electronics manufacturer, emphasising the fact that its work was pioneering in nature and extremely innovative at the time. The reviewed article contains information on extremely important facts related to the economic history of Wrocław after 1945.

Paweł Fiktus, B. Maćkowiak, A. Myszkier, B. Safader, (réd. sci.) G. Trzaskowska, *Les ordinateurs polonais ont vu le jour à l'ELWRO de Wrocław. rôle des établissements d'électronique de Wrocław ELWRO dans le développement de l'informatique en Pologne, Wrocław 2017*, pp. 105. Ce texte est une analyse du travail de pionnier de B. Maćkowiak, A. Myszkier, B. Safader, développé sous la tutelle de G. Trzaskowska, consacré aux Établissements d'électronique de Wrocław (*Wrocławskie Zakłady Elektroniczne ELWRO*), qui, pendant la période de la République Populaire de Pologne ont lancé en Pologne la fabrication des premières machines à calculer et des premiers ordinateurs. Les auteurs sont d'anciens employés d'ELWRO, dont les expériences personnelles et les souvenirs composent la publication revue, ce qui en fait non seulement une analyse des faits historiques, mais aussi « un témoignage vivant » sur la principale usine de production en Pologne, qui était par ailleurs un site pionnier chargé à l'époque d'une production très innovante. En outre, l'ouvrage soumis à revue présente au lecteur des faits économiques très importants sur l'histoire de Wrocław après 1945.

Павел Фиктус, Б. Мацковяк, А. Мышкер, Б. Сафадер, (науч. ред.) Г. Тшасковска, *Польские компьютеры родились в ELWRO во Вроцлаве. Роль электронных заводов ELWRO во Вроцлаве в развитии информатики в Польше. Вроцлав 2017, стр. 105.* Данный текст является рецензией работы авторства Б. Мацковяк, А. Мышкер, Б. Сафадер, разработанной под научным руководством Г. Тшасковской, посвященной электронным заводам ELWRO во Вроцлаве, которые во время Польской Народной Республики начали производство первых в Польше вычислительных машин и компьютеров. Авторами были сотрудники ELWRO, личный опыт и воспоминания которых повлияли на рецензированную публикацию тем, что она приняла не только хронологический характер анализа исторических фактов, но также является «живым свидетельством» передового завода в Польше, при этом пионерского завода, занимающегося для того времени очень новаторским производством. Более того, рецензируемая работа показывает читателям очень важные экономические факты из истории Вроцлава после 1945 г.

Paweł Fiktus
(Wrocław)